

**АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС;
ФІНАНСОВЕ ПРАВО**

УДК 342.95(477):[364.63-027.553:004] DOI: <https://doi.org/10.32631/v.2025.3.07>

Альона Сергіївна Бахаєва,

кандидат юридичних наук,

Харківський національний університет внутрішніх справ,

навчально-науковий інститут № 3,

кафедра адміністративної діяльності (старший викладач);

<https://orcid.org/0000-0002-6498-2213>,

e-mail: alyonabahaeva@gmail.com

**ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ: СПОСІБ
УЧИНЕННЯ ЧИ ПІДСТАВА ВИОКРЕМЛЕННЯ САМОСТІЙНОЇ
ФОРМИ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА?**

У статті проаналізовано наукові підходи до трактування термінів «інформаційно-комунікаційні технології» та «кібернасильство». Охарактеризовано способи вчинення економічного, психологічного та сексуального домашнього насильства із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій. Доведено, що ці технології є лише способом вчинення домашнього насильства та не є підставою для розгляду кібернасильства як окремої форми. Запропоновано авторське визначення поняття «інформаційно-комунікаційні технології як способи учинення домашнього насильства».

Ключові слова: домашнє насильство, кібернасильство, інформаційно-комунікаційні технології, психологічне насильство, економічне насильство, сексуальне насильство.

Оригінальна стаття

Постановка проблеми

Проблема домашнього насильства вже багато років не втрачає актуальності та залишається предметом активних наукових дискусій. Водночас трансформація суспільних відносин під впливом стрімкого розвитку інформаційно-комунікаційних технологій (далі – ІКТ) зумовила появу нових викликів у цій сфері, пов'язаних, зокрема, із використанням ІКТ як інструменту дистанційного контролю, переслідування, приниження, шантажу чи обмеження доступу до ресурсів постраждалої особи. Унаслідок цього в науковій спільноті постало питання про доцільність виокремлення нової форми домашнього насильства – кібернасильства.

Стан дослідження проблеми

Домашнє насильство в науковій площині широко досліджувалося такими українськими вченими, як К. Б. Левченко, В. В. Голина, М. М. Леженька, О. С. Юнін, М. О. Качинська. Їхні наукові здобутки охоплюють широке коло питань, проте дослідження, присвячені використанню ІКТ у контексті домашнього насильства, залишаються поодинокими. Наукові праці, присвячені кібернасильству, зазвичай обґрунтовують доцільність виокремлення його як самостійної форми домашнього насильства. Серед прихильників цього підходу варто відмітити роботи О. В. Степаненко [1], О. М. Головки [2], Л. В. Котової [3]. Дослідники наголошують на недостатній адаптивності правових механізмів до виявлення та протидії таким проявам насильства, а також потребі в удосконаленні законодавства й процедур реагування, що є особливо актуальним сьогодні.

Мета і завдання дослідження

Метою статті є дослідження особливостей використання ІКТ у контексті вчинення домашнього насильства, а також критичний аналіз доцільності виокремлення кібернасильства як самостійної форми. Завдання статті полягають у здійсненні теоретичного аналізу поняття «кібернасильство» в межах загального підходу до класифікації форм домашнього насильства, а також у дослідженні специфіки застосування ІКТ як засобу вчинення психологічного, економічного та сексуального домашнього насильства.

Наукова новизна дослідження

У статті обґрунтовано підхід, за яким використання ІКТ у контексті домашнього насильства доцільно розглядати не як підставу для виокремлення нової форми – кібернасильства, а як спосіб учинення вже наявних його форм: психологічного, економічного та сексуального.

Виклад основного матеріалу

Останніми роками на шпальтах наукових видань дедалі частіше з'являються дискусії щодо доцільності виокремлення кібернасильства як самостійної форми домашнього насильства. Сучасні дослідники аргументують таку позицію активним використанням кривдниками ІКТ як інструменту вчинення домашнього насильства. У цьому контексті цифрові засоби комунікації розглядаються переважно як засіб дистанційного контролю, переслідування, приниження, шантажу або обмеження доступу до ресурсів.

З огляду на викладене логічним є подальший аналіз змісту поняття «інформаційно-комунікаційні технології», адже саме їхня специфіка та функціональне призначення зумовлюють трансформацію традиційних форм домашнього насильства.

Так, під ІКТ колектив авторів навчального посібника «Сучасні інформаційно-комунікаційні технології» пропонує розуміти «сукупність методів, виробничих процесів і програмно-технічних засобів, інтегрованих з метою збирання, обробки, зберігання, розповсюдження, демонстрації та використання даних в інтересах їх користувачів» [4, с. 7].

Зі свого боку, М. Ю. Кадемія та І. Ю. Шахіна розглядають ІКТ як «сукупність методів і програмно-технічних засобів, об'єднаних в технологічний ланцюг, що забезпечує збір, обробку, зберігання і відображення інформації з метою зниження трудомісткості її використання, а також для підвищення її надійності і оперативності» [5, с. 9].

Цікавим у контексті нашого дослідження є визначення, запропоноване Н. Ю. Фоміних, згідно з яким ІКТ – це «сукупність різноманітних технологічних інструментів і ресурсів, які використовуються для забезпечення процесу комунікації та створення, поширення, збереження та управління інформацією» [6, с. 396].

Отже, ІКТ є поєднанням технічних засобів і методів, призначених для обробки, передавання та зберігання інформації з метою забезпечення насамперед ефективної комунікації. Саме здатність ІКТ організовувати дистанційну взаємодію (зокрема, забезпечувати швидкий доступ до особистих даних, обмін повідомленнями, трансляцію зображень та іншого контенту) створює підґрунтя для їх використання як інструменту вчинення психологічного, економічного або сексуального домашнього насильства. З огляду на ці можливості ІКТ постає потреба з'ясувати, чи є кібернасильство новою формою домашнього насильства, чи лише модифікованим способом реалізації вже відомих його проявів.

Рухаючись далі, з метою з'ясування сутності явища кібернасильства, вважаємо за доцільне проаналізувати основні наукові підходи до тлумачення його змісту.

Загалом серед наукової спільноти немає чіткого розуміння поняття «кібернасильство» у контексті домашнього насильства. Дослідники здебільшого зосереджують свою увагу на питанні кібернасильства в контексті булінгу (цькування) серед учасників освітнього процесу, що зумовлює акцент на впливі подібних дій насамперед на дітей та підлітків.

До речі, цікавим є той факт, що поняття «кібербулінг» також не закріплено на законодавчому рівні, проте з аналізу ст. 173-4 Кодексу України про адміністративні правопорушення можна дійти висновку, що об'єктивна сторона цього правопорушення полягає у вчиненні психологічного, фізичного, економічного або сексуального насильства, зокрема із застосуванням засобів електронних комунікацій.

Так, І. Г. Лубенець визначає кібернасильство як «систематичні умисні дії з боку особи або групи осіб (частіше підлітків) із використанням

інформаційно-комунікаційних засобів, спрямовані проти іншої особи (осіб), що характеризуються створенням ворожої, принизливої обстановки» [7, р. 172].

Л. А. Найдюнова під кібернасильством пропонує розуміти «новітню форму агресії, що передбачає жорстокі дії з метою принизити людину за допомогою використання інформаційно-комунікаційних засобів: мобільних телефонів, електронної пошти, соціальних мереж» [8, с. 2].

Цікавим є визначення поняття «кібернасильство», запропоноване колективом авторів наукового дослідження «Динаміка правопорушень під час пандемії COVID-19: домашнє насильство та кібернасильство». У межах цього дослідження під кібернасильством науковці розуміють «агресивні, навмисні дії, які здійснюються групою або окремою особою з метою приниження, залякування та цькування іншої особи за рахунок використання інформаційно-комунікаційних засобів» [2, с. 71].

О. В. Степаненко, здійснивши ґрунтовний аналіз рішень Європейського суду з прав людини з цього питання, вважає, що кібернасильство фактично поєднує ознаки інших форм домашнього насильства, передусім психологічного та сексуального, яке здійснюється із використанням ІКТ. На її думку, для ефективного правового реагування на подібні дії необхідно враховувати практику Суду та доповнити ст. 126-1 Кримінального кодексу України окремою формою домашнього насильства – кібернасильством [1, с. 227].

Як бачимо, більшість дослідників розглядають кібернасильство як цілеспрямовану агресивну поведінку, що має психологічний характер та здійснюється за допомогою ІКТ з метою приниження, цькування або контролю постраждалої особи. При цьому частина науковців обґрунтовує необхідність виокремлення кібернасильства як самостійної форми домашнього насильства на законодавчому рівні.

Відповідно до Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» (далі – Закон) виокремлюють чотири форми домашнього насильства: фізичне, психологічне, економічне та сексуальне¹. Кожна з них має свої ознаки та механізми впливу, проте в усіх випадках можуть застосовуватися різноманітні засоби реалізації насильницьких дій. Крім того, кожна із цих форм (за винятком фізичного насильства) може здійснюватися як через прямий контакт із постраждалою особою, так і з використанням технічних засобів,

¹ Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19> (дата звернення: 07.07.2025).

зокрема цифрових платформ. Це ставить під сумнів необхідність законодавчого виокремлення ще однієї форми насильства.

На підтвердження цієї думки далі зосередимо увагу на специфіці застосування ІКТ як способу вчинення психологічного, економічного та сексуального домашнього насильства.

Так, психологічне домашнє насильство, відповідно до Закону, включає словесні образи, погрози, переслідування, залякування, інші діяння, спрямовані на обмеження волевиявлення особи, контроль у репродуктивній сфері¹. Якщо говорити про такого роду діяння крізь призму застосування ІКТ, то можна виокремити такі форми, як-от: кіберсталкінг (систематичне стеження за життям постраждалої особи через соціальні мережі, месенджери, гаджети або інші платформ з метою залякування чи контролю); цифровий контроль (на-в'язливе вимагання доступу до акаунтів, перегляд історії дзвінків, повідомлень, соціальних контактів, встановлення застосунків для стеження); психологічне маніпулювання (регулярні погрози через повідомлення, публічне приниження в соціальних мережах, шантаж із метою впливу на рішення або дії постраждалої особи тощо); ізоляція за допомогою ІКТ (блокування доступу до спілкування, наприклад видалення з чатів, обмеження зв'язку з близькими тощо).

Далі поговоримо про економічне домашнє насильство, яке включає умисне позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна, коштів чи документів або можливості користуватися ними, залишення без догляду чи піклування, перешкоджання в отриманні необхідних послуг з лікування чи реабілітації, заборону працювати, примушування до праці, заборону навчатися та інші правопорушення економічного характеру². Своєю чергою, діяння, які вчиняються за допомогою ІКТ, можуть мати такі прояви: обмеження або блокування доступу до онлайн-банкінгу, електронних гаманців, спільних рахунків; примусове надання паролів до фінансових або комунікаційних платформ; моніторинг та контроль витрат через застосунки або банківські сповіщення; блокування доступу до цифрових інструментів, необхідних для працевлаштування або онлайн-роботи (зокрема із ви-

¹ Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19> (дата звернення: 07.07.2025).

² Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19> (дата звернення: 07.07.2025).

користанням батьківського чи адміністративного контролю); маніпуляції

через заборону використання власного цифрового пристрою чи зв'язку, що унеможливає здійснення професійної чи освітньої діяльності¹.

Сексуальне домашнє насильство, відповідно до Закону, є формою домашнього насильства, що включає будь-які діяннн сексуального характеру, вчинені щодо повнолітньої особи без її згоди, або щодо дитини незалежно від її згоди, або у присутності дитини; примушування до акту сексуального характеру з третьою особою, а також інші правопорушення проти статевої свободи чи статевої недоторканості особи, зокрема вчинені щодо дитини або в її присутності².

Сексуальне насильство, способом учинення якого є ІКТ, також передбачає діяннн сексуального характеру, що принижує гідність особи, здійснюється без її згоди, має переважно психологічний тиск та не має наслідків у вигляді тілесних пошкоджень, завданих безпосередньо кривдником. До таких діянн належать: примус до створення та надсилання інтимних зображень чи відео; шантаж або погрози щодо поширення таких матеріалів (сексторшн); несанкціоноване поширення приватних фото- чи відеоматеріалів сексуального характеру в мережі Інтернет; створення фейкових акаунтів із сексуалізованим контентом від імені постраждалої особи; нав'язливе надсилання порнографічних матеріалів (включно через месенджери, електронну пошту, соціальні мережі)³.

Як бачимо, кібернасильство не має власної онтологічної форми прояву, яка б не була охоплена вже наявними трьома з чотирьох (окрім фізичного) форм домашнього насильства. Це пояснюється тим, що в основі кожного діянн, вчиненого з використанням ІКТ, покладені вже класифіковані форми впливу – психологічний тиск, економі-

¹ Understanding Technology-Facilitated Economic Abuse // Canadian Center for Women's Empowerment : сайт. URL: <https://ccfwe.org/understanding-technology-facilitated-economic-abuse> (дата звернення: 07.07.2025).

² Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19> (дата звернення: 07.07.2025).

³ Henry N., Beard G. Image-Based Sexual Abuse Perpetration: A Scoping Review. *Trauma, Violence, & Abuse*. 2024. Vol. 25, Iss. 5. DOI: <https://doi.org/10.1177/15248380241266137>; Сексуальне кібернасильство: механізми реагування та виклики // ЮРФЕМ.уа : сайт. URL: <https://jurfem.com.ua/wp-content/uploads/2023/07/JustTalk-2023.07.18.pdf> (дата звернення: 07.07.2025).

чні обмеження або сексуальне примушення тощо. Інформаційно-комунікативні технології в цьому випадку виступають лише засобом реалізації форми домашнього насильства, але не створюють окремого змістовного типу. Вони не змінюють природи діяння, а лише модифікують спосіб його вчинення.

Таким чином, дії, що кваліфікуються як кібернасильство, не мають самостійної сутнісної ознаки, яка б дозволяла класифікувати їх як окрему форму насильства. Вони є лише технологічно зумовленими методами впливу в межах уже усталених форм домашнього насильства.

Цю тезу підтверджують і підходи, закладені в чинному законодавстві щодо інших проявів насильства із застосуванням ІКТ. Хоча поняття «кібербулінг» не отримало прямого нормативного закріплення в законодавстві України, наукова спільнота широко його використовує, розглядаючи як окремий різновид насильницької поведінки. Водночас аналіз ст. 173-4 Кодексу України про адміністративні правопорушення дає підстави стверджувати, що об'єктивна сторона відповідного складу правопорушення охоплює діяння психологічного, фізичного, економічного та сексуального характеру, вчинені, зокрема, із використанням засобів електронних комунікацій. Такий підхід є, на нашу думку, вдалим і водночас свідчить про те, що використання цифрових засобів не змінює сутності насильницьких дій, а лише визначає спосіб їх реалізації. Це, відповідно, зміцнює аргументацію щодо недоцільності виокремлення кібернасильства як самостійної форми домашнього насильства.

Також слід зазначити, що міжнародна практика (зокрема, позиції Ради Європи, Європейського інституту гендерної рівності та ООН) також розглядає кібернасильство не як окрему форму, а як спосіб реалізації домашнього насильства, яка вимагає адаптації підходів до захисту, але не перегляду базової класифікації¹.

Таким чином, застосування ІКТ як способу вчинення домашнього насильства не є підставою виокремлення нової форми домашнього насильства – кібернасильства, а лише розширює засоби вчинення психологічного, економічного або сексуального насильства.

¹ General Recommendation No. 1 on the digital dimension of violence against women adopted on 20 October 2021 // Council of Europe : офіц. сайт. URL: <https://rm.coe.int/grevio-rec-no-on-digital-violence-against-women/1680a49147> (дата звернення: 07.07.2025); Zamfir I., Murphy C. Cyberviolence against women in the EU // European Parliament : офіц. сайт. URL: https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2024/767146/EPRS_BRI%282024%29767146_EN.pdf (дата звернення: 07.07.2025); Combating Cyber Violence against Women and Girls // European Institute for Gender Equality : сайт. URL: https://eige.europa.eu/sites/default/files/documents/combating_cyber_violence_against_women_and_girls.pdf (дата звернення: 07.07.2025).

Висновки

У результаті проведеного дослідження зроблено висновок, що ІКТ у контексті домашнього насильства доцільно розглядати не як підставу для виокремлення нової форми насильства, а як спосіб учинення вже наявних його форм – психологічного, економічного та сексуального. Використання цифрових технологій не трансформує сутність діяння, а лише модифікує механізми їх реалізації, що знаходить своє підтвердження як у чинній нормативно-правовій базі України, так і в міжнародній правовій практиці.

Отже, ІКТ – це сукупність технічних інструментів, цифрових платформ та комунікаційних засобів, які використовуються кривдником для реалізації психологічного, економічного чи сексуального насильства в дистанційний спосіб.

Тому вважаємо за доцільне врахувати можливість застосування ІКТ як способу вчинення домашнього насильства та доповнити визначення термінів «економічне насильство» (п. 4 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству»), «психологічне насильство» (п. 14 ч. 1 ст. 1 Закону), «сексуальне насильство» (п. 15 ч. 1 ст. 1 Закону) формулюванням: «у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій».

Список бібліографічних посилань: 1. Степаненко О. В. Кібернасіальство як форма домашнього насильства. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2022. № 4 (78). С. 224–228. DOI: <https://doi.org/10.32840/1813-338X-2022.4.34>. 2. Головка О. М., Шпак К. О., Микита А. А. Динаміка правопорушень під час пандемії COVID-19: домашнє насильство та кібернасіальство. *Право та інноваційне суспільство*. 2021. № 1 (16). С. 70–78. DOI: [https://doi.org/10.37772/2309-9275-2021-1\(16\)-10](https://doi.org/10.37772/2309-9275-2021-1(16)-10). 3. Котова А. В. Сучасні форми домашнього насильства: кримінально-правова характеристика. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2025. № 1 (49). С. 171–183. DOI: <https://doi.org/10.33216/2218-5461/2025-49-1-171-183>. 4. Сучасні інформаційно-комунікаційні технології : навч. посіб. / Г. Г. Швачич, В. В. Толстой, А. М. Петречук та ін. Дніпро : НМетАУ, 2017. 230 с. 5. Кадемія М. Ю., Шахіна І. Ю. Інформаційно-комунікаційні технології в навчальному процесі : навч. посіб. Вінниця : Планер, 2011. 220 с. 6. Фоміних Н. Ю. Сутність поняття «інформаційно-комунікаційні технології» та їх значущість на сучасному етапі інформатизації освіти. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2009. Вип. 5 (58). С. 396–400. 7. Лубенець І. Кібернасіальство (кібербулінг) серед учнів загальноосвітніх навчальних закладів. *National Law Journal: Theory and Practice*. 2016. No. 2. Рр. 169–173. 8. Найдьонова А. А. Кібербулінг або агресія в Інтернеті: способи розпізнання і захист дитини : метод. рек. Київ, 2014. 80 с.

Надійшла до редколегії 13.07.2025

Прийнята до опублікування 20.08.2025

Bakhaieva A. S. Information and Communication Technologies: Method of Commission or Basis for Distinguishing a Separate Form of Domestic Violence?

The legal nature of cyber violence in the context of domestic violence is examined, and the inappropriateness of singling it out as a separate form is substantiated. Attention is paid to the analysis of current domestic legislation, in particular the Law of Ukraine “On Preventing and Combating Domestic Violence”, which defines four forms of violence: physical, psychological, economic, and sexual. It is concluded that information and communication technologies do not create a new form of violence, but are only a technologically determined means of realising its existing manifestations, and cyber violence has no independent legal meaning, since it is based on the same mechanisms of influence: humiliation, control, persecution, pressure, and deprivation of access to resources, which are characteristic of psychological, economic, and sexual violence.

The article analyses the typical forms of violent actions committed with the help of information and communication technologies: cyberstalking, digital control, blocking online banking, blackmail with intimate materials, etc. Particular attention is paid to the analysis of the concept of “bullying of a participant in the educational process” set out in part 1 of Article 173-4 of the Code of Ukraine on Administrative Offences, which provides for liability for violence committed, in particular, using electronic means of communication. This confirms the existence of a legal approach whereby digital tools do not transform the nature of the offence, but only modify the manner in which it is committed.

A definition of the term “information and communication technologies as a means of committing domestic violence” is suggested. The amendments have been initiated to the definitions of economic, psychological, and sexual violence set forth in the Law of Ukraine “On Preventing and Combating Domestic Violence”.

Keywords: domestic violence, cyber violence, information and communication technologies, psychological violence, economic violence, sexual violence.

